

УДК [94(477.83/.86):323.1:342.25]»1848/1890»

DOI <https://doi.org/10.33402/up.2026-21-03>**Семен ТОКАРЮК***магістр історії, аспірант**факультету історії, політології та міжнародних відносин**Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича*ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7053-0942>e-mail: tokariuk.semen@chnu.edu.uasenya.tokariuk@ukr.net

ПОЛЬСЬКО-АВСТРІЙСЬКИЙ ПОЛІТИЧНИЙ КОМПРОМІС У ГАЛИЧИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ: РОЛЬ АРИСТОКРАТІЇ ТА КРАЙОВИХ ІНСТИТУЦІЙ

Проаналізовано польсько-австрійський політичний компроміс у Галичині другої половини ХІХ ст. як специфічну модель взаємодії імперського центру, польської аристократії та крайових інституцій. У цей час польська аристократія стала одним із ключових партнерів австрійської влади в управлінні Галичиною: її роль визначалася не лише соціальним походженням чи майновим становищем, а передусім здатністю виконувати функцію політичного посередника між імперським центром і місцевим суспільством. Саме ця посередницька функція зробила польську еліту важливим чинником для стабілізації влади краю. Після втрати власної державності польські еліти шукали можливості для легального збереження політичного впливу на підавстрійській Галичині. Доведено, що Галичина давала таку можливість, оскільки саме тут австрійська влада була готова поступово розширювати простір крайового самоврядування в обмін на лояльність. Тогочасний галицький автономізм поєднував польські політичні прагнення з австрійською потребою у стабільності.

На відміну від суто описового розгляду відносин польської еліти й австрійської влади, зосереджено увагу на механізмах, через які цей компроміс був інституційно оформлений: участі шляхти в адміністративній системі, функціонуванні Галицького крайового сейму, контролі над освітньо-культурною сферою та використанні автономії як інструменту стабілізації краю. Доведено, що співпраця між Віднем і польськими консервативними колами забезпечувала відносну керованість провінції, але водночас закріплювала нерівномірний розподіл влади. Особливу увагу приділено українському питанню як головному обмеженню цієї управлінської моделі. Зроблено висновок, що польсько-австрійський компроміс сприяв розвитку крайових інституцій, проте створив передумови для подальшого загострення українсько-польських міжнаціональних суперечностей.

Ключові слова: Галичина, Агенор Голуховський, польсько-австрійський компроміс, автономія, польська аристократія, Галицький сейм, українське питання.

Друга половина ХІХ ст. стала періодом, коли суспільно-політичний розвиток Галичини дедалі більше визначався співвідношенням між імперською владою та національними елітами регіонів. Австрійська адміністрація після революції 1848 р. прагнула оновити механізми управління провінціями, а польська аристократія – використати нову ситуацію для збереження провідної ролі в краї. У результаті між Віднем і польськими консервативними колами сформувалася система

взаємної залежності. Вказана система не була простим підпорядкуванням місцевої шляхти імперському центру. Вона передбачала обмін політичними ресурсами: австрійська влада отримувала лояльну соціальну опору, здатну стабілізувати край, а польська аристократія – доступ до адміністративних, освітніх і культурних інституцій. Саме тому аналіз відносин між польською елітою та австрійською владою дає змогу краще зрозуміти природу галицької автономії.

Мета статті полягає у дослідженні ролі польської аристократії у системі австрійського управління Галичиною в другій половині XIX ст. Основну увагу зосереджено на політичних наслідках революції 1848 р., діяльності Галицького сейму, адміністративній інтеграції польської шляхти, культурно-освітньому впливі еліт та наслідках цієї співпраці для українсько-польських відносин.

Окремі положення цієї теми були попередньо апробовані автором у матеріалах 3-ї Міжнародної науково-практичної конференції «Current Challenges in Scientific Research», що відбулася 1–3 червня 2026 р. у Вроцлаві (Токарюк, 2026, с. 527–532). У цій статті проблематика розглядається в ширшому дослідницькому ракурсі: не як загальний опис взаємин польської аристократії та австрійської адміністрації, а як аналіз політичного компромісу, його інституційних механізмів і наслідків для багатонаціонального суспільства Галичини.

Завдяки такому розширенню попередня конференційна публікація виконує функцію апробації окремих положень, тоді як журнальна стаття формує самостійний аргумент. У центрі уваги перебуває не лише участь польської шляхти в управлінні краєм, а й те, як автономні інституції, адміністративні практики та освітньо-культурна політика перетворили польсько-австрійський компроміс на ключовий механізм стабілізації й водночас джерело майбутніх конфліктів.

Проблема польської та української присутності у суспільно-політичному житті підавстрійської Галичини посідає помітне місце в українській і зарубіжній історіографії (Аркуша, 2024а, с. 53–92; Аркуша, 2024b, с. 227–316; Мудрий, 2026, с. 70–91; Грицак, 2000, с. 205–228). Зокрема, у працях Ярослава Грицака та Івана-Павла Химки важливим є погляд на Галичину як на простір, у якому модерні національні рухи формувалися в умовах соціальної нерівності й конкуренції за інституційні ресурси (Himka, 1988, р. 184–228). Вказані дослідження дають змогу побачити, що польсько-австрійський компроміс у регіоні мав різні наслідки для різних груп населення. Польська історіографія, представлена студіями Анжея Хвальби, Збігнева Фраса та Генрика Верещицького, акцентує увагу на особливостях польського суспільства після поділів Речі Посполитої, на політичній культурі галицьких еліт і на місці Галичини у структурі Габсбурзької монархії (Chwalba, 2000, s. 214–216; Frasz, 2003, s. 96–118; Wereszycki, 1986, s. 132–141). Петро Вандич розглядає землі поділеної Польщі як простір тривалої адаптації польських еліт до різних імперських режимів (Wandycz, 1974, р. 248–267).

Попри наявність фахових праць, потребує уточнення саме механізм взаємодії між польською аристократією та австрійською владою. Йдеться не лише про факт політичного домінування польських еліт, а про те, як це домінування інституційно оформлювалося, які функції виконувало для монархії та які суперечності воно породжувало в міжнаціональному суспільстві краю.

Після революційна ситуація і нова роль регіональних еліт. Революційні події 1848 р. показали, що імперська централізація не може залишатися незмінною. У багатонаціональних провінціях старі адміністративні механізми вже не гарантували політичної покори. Галичина була особливо чутливим регіоном, оскільки польські політичні середовища мали історичну пам'ять державності, а український рух починав виразніше заявляти про окремішність власних інтересів. Поза тим австрійська влада після придушення революційної хвилі не відмовилася від контролю, але поступово вона усвідомила потребу в посередниках. Польська аристократія найкраще відповідала цій ролі завдяки майновому становищу, освітньому рівню, мережі соціальних зв'язків і досвіду участі в публічному житті: вона могла виконувати функцію стабілізатора, не ставлячи під сумнів монархічну рамку.

Водночас польська шляхта також була зацікавлена у співпраці. Після втрати власної державності польські еліти на землях під владою Габсбургів шукали можливості для легального збереження політичного впливу. Галичина давала таку можливість, оскільки саме тут австрійська влада була готова поступово розширювати простір крайового самоврядування в обмін на суспільну лояльність (Chwalba, 2000, s. 214–216; Wandycz, 1974, p. 248–267). Таким чином, після 1848 р. відбулася зміна політичної ролі польської аристократії: вона залишалася соціально привілейованою групою, але водночас дедалі більше перетворювалася на інституційного партнера імперської адміністрації. Цей перехід від станової переваги до адміністративно-політичного посередництва став ключовим для подальшої історії Галичини.

Галицький сейм і формування автономної моделі. Створення та діяльність Галицького сейму стали важливим етапом у формуванні автономної моделі управління краєм. Сейм надавав польським політичним колам легальний майданчик для впливу на внутрішнє життя провінції. Через нього артикулювалися інтереси землевласницької еліти, обговорювалися питання місцевого господарства, освіти, культури та адміністративного устрою.

Водночас повноваження сейму були обмеженими. Австрійська держава не передавала провінції ключових атрибутів суверенітету. Центральна влада зберігала контроль над армією, зовнішньою політикою, фінансовими механізмами та загальноімперським законодавством. Тому галицька автономія не була політичною самостійністю, а радше формою контрольованого самоврядування в межах імперської системи. Для польської аристократії така модель була вигідною. Вона давала змогу розбудовувати регіональні інституції, посилювати позиції в адміністрації та впливати на культурний розвиток краю без відкритого конфлікту з Віднем. У цьому сенсі галицький автономізм поєднував польські політичні прагнення з австрійською потребою у стабільності (Fras, 2003, s. 96–118; Wereszycki, 1986, s. 132–141).

Однак автономна модель мала виразно нерівномірний характер. Українська спільнота не отримала в ній такого самого рівня представництва, як польська аристократія. Вибірчі механізми, соціальна структура та культурна перевага польських еліт обмежували можливості українського руху впливати на крайову політику. Тому Галицький сейм був одночасно інструментом регіонального самоврядування і простором закріплення польського політичного лідерства.

Адміністративна інтеграція польської шляхти. Адміністративний апарат Галичини став одним із головних каналів взаємодії між польською аристократією та австрійською владою. Представники шляхетських і консервативних середовищ обіймали посади в місцевих органах управління, брали участь у роботі крайових інституцій, впливали на кадрові рішення та на повсякденне функціонування влади. Через цю участь польська еліта перетворювала соціальний авторитет на політичний ресурс.

Австрійська адміністрація використовувала такий ресурс прагматично. Вона могла спиратися на місцевих діячів, які добре знали соціальну структуру краю, мали вплив у повітах і були зацікавлені в збереженні порядку. Це зменшувало потребу в прямому тиску з боку центру і створювало враження органічної керованості провінції. Галицький намісник Агенор Голуховський був символічною постаттю цієї моделі. Його політична кар'єра показує, як польський аристократ міг одночасно бути виразником регіональних інтересів і лояльним діячем імперської системи. Саме така подвійна ідентичність робила польських консерваторів корисними для Відня: вони не відмовлялися від власної національно-політичної програми, але реалізовували її в межах монархічної законності. Адміністративна інтеграція, однак, не означала нейтральності влади. Участь польської еліти в управлінні сприяла тому, що багато рішень у сфері освіти, культури та місцевого самоврядування ухвалювалися з урахуванням саме польських політичних пріоритетів. Через це австрійська влада, навіть зберігаючи формальну наднаціональність, фактично підтримувала одну з регіональних еліт (Грицак, 2000, с. 205–228; Himka, 1988, р. 184–228, Аркуша, 2024b, с. 227–316).

Освіта, культура і символічне домінування. Політична сила польської аристократії в Галичині спиралася не лише на адміністративні посади. Важливим джерелом її впливу була культурно-освітня сфера. Контроль над школами, участь у діяльності культурних товариств, підтримка польської мови в публічному просторі та формування історичної пам'яті створювали умови для тривалого відтворення польського лідерства. Зрештою, у другій половині XIX ст. освіта стала одним із головних полів українсько-польської конкуренції. Для польських еліт вона була засобом збереження культурної гегемонії, а для українського руху – необхідною передумовою національного розвитку. Саме тому вимоги щодо української мови, національного шкільництва й представництва в освітніх установах мали не лише культурний, а й політичний зміст. Однак австрійська влада здебільшого толерувала посилення польського впливу в етнокультурному житті краю, оскільки вбачала в цьому елемент суспільно-політичної стабільності. Польські консервативні кола, пов'язані з католицькою церквою, землевласницькими середовищами та міською інтелігенцією, створювали передбачуване соціальне середовище. Проте для української спільноти така передбачуваність часто означала обмеження доступу до рівноправної участі.

Отже, культурно-освітній вимір польсько-австрійської співпраці мав довготривалі суспільно-політичні наслідки. Він допомагав підтримувати порядок у межах існуючої державно-політичної системи, але водночас посилював відчуття національної нерівності. У майбутньому саме освітні та мовні питання стали одни-

ми з найгостріших у політичній міжнаціональній боротьбі в Галичині до Першої світової війни (Subtelny, 2009, p. 178–184; Magocsi, 2010, p. 205–228).

Український рух і межі польсько-австрійського компромісу. Український національний рух у Галичині розвивався у суспільно-політичних умовах, коли головні інституційні ресурси краю перебували під сильним польським впливом. Це визначало характер українських національних вимог: вони дедалі частіше стосувалися не лише етнокультурного визнання, а й реального доступу до регіональної та місцевої влади. Представництво у сеймі, місця в адміністрації, розвиток шкільництва та право на використання мови ставали складниками ширшої програми політичної емансипації.

Польська аристократія здебільшого сприймала ці вимоги як загрозу власному становищу. Для неї Галичина була простором історичної присутності та політичного відновлення після втрати державності. Тому поступки українському рухові часто трактувалися як послаблення польського політичного впливу. Австрійська влада, своєю чергою, намагалася балансувати, але в практичному вимірі найчастіше спиралася на польські еліти як на більш організованого і лояльного партнера.

Межі польсько-австрійського компромісу проявилися саме в українському питанні. Компроміс був ефективним для стабілізації відносин між Віднем і польською аристократією, але не створював повноцінного механізму узгодження інтересів усіх національних груп. Через це політична система Галичини залишалася напруженою навіть тоді, коли зовні здавалася відносно стабільною. У цій ситуації український рух поступово виробляв альтернативне бачення майбутнього краю: він дедалі менше сприймав Галичину як територію, де польська еліта має природне право на провідну роль. Натомість формувалося уявлення про необхідність рівного представництва та переосмислення автономії як інструменту не лише польської, а й загальнокрайової політики (Грицак, 2000, с. 205–228; Himka, 1988, p. 184–228).

Політичні наслідки співпраці. Співпраця польської аристократії з австрійською владою мала безперечний стабілізаційний ефект. Вона забезпечувала відносну керованість провінції, зменшувала ризик відкритого конфлікту між регіональною елітою та центром, давала можливість розвивати крайові інституції. У цьому сенсі польська шляхта виконувала роль посередника, без якого Галичина могла б стати значно складнішою проблемою для імперської адміністрації. А разом із тим ця співпраця поглиблювала соціально-національну асиметрію. Польська аристократія використовувала автономні й адміністративні інструменти для зміцнення власного становища. Австрійська влада, погоджуючись на таку модель, фактично визнавала польську еліту головним партнером у краї. Українська спільнота залишалася в позиції сторони, яка мусила виборювати доступ до владно-політичних інституцій, уже зорієнтованих на інші суспільно-політичні пріоритети.

Таким чином, галицька господарська стабільність мала обмежений характер. Вона була стабільністю компромісу між двома сильними суб'єктами – імперським центром і польською аристократією, але не стабільністю збалансованого багатонаціонального представництва. Саме тому ця модель не могла остаточно зняти українсько-польську суспільно-політичну напругу, а лише тимчасово впорядковувала її. У ширшій перспективі польсько-австрійська співпраця сприяла формуванню

модерного політичного простору Галичини. Вона створила інституції, у межах яких згодом розгорталася боротьба різних національних програм. Тому її значення не зводилося до збереження старої станової системи: вона також, нехай і суперечливо, відкрила шлях до публічної політики нового типу (Bideleux & Jeffries, 1998, p. 73–78; Davies, 1981, p. 351–438).

Висновки. У другій половині XIX ст. польська аристократія стала одним із ключових партнерів австрійської влади в управлінні Галичиною: її роль визначалася не лише соціальним походженням чи майновим становищем, а передусім здатністю виконувати функцію політичного посередника між імперським центром і місцевим соціумом. Саме ця посередницька функція зробила польську еліту важливим чинником стабілізації краю. Галицька автономія, Галицький сейм, участь шляхти в місцевій адміністрації та вплив на освіту й культуру стали елементами єдиної державно-політичної системи. Вона давала офіційному Відню керовану провінцію, а польській аристократії – інституційні можливості для збереження лідерства. Отже, співпраця польської аристократії та австрійської влади в Галичині мала подвійний історичний результат: вона забезпечила відносну політичну стабільність і сприяла розвитку крайових інституцій, але водночас закріпила нерівномірний розподіл влади, що став одним із джерел подальшого українсько-польського суперництва. Саме в цій подвійності полягає її значення для історії Галичини другої половини XIX – початку XX ст.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Аркуша, О. (2024a). Між Львовом, Віднем і Києвом: Олександр Барвінський та геополітичні вибори України на зламі XIX–XX століть. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, 17, 53–92. <https://doi.org/10.33402/up.2024-17-53-92>

Аркуша, О. (2024b). Українці в баченні польських політичних середовищ Галичини другої половини XIX – початку XX століття: приклад ліберал-демократів. *Українські маркери в історії Польщі*. Львів–Суми: Університетська книга. (Т. 1: Від початків формування до Великої війни), 227–316. Репозитарій: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5267>

Грицак, Я. (2000). *Напис історії України: формування модерної української нації XIX–XX століття*. Київ: Генеза.

Зашкільняк, Л., Крикун, М. (2002). *Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка.

Крип'якевич, І. (1990). *Історія України*. Львів: Світ.

Мудрий, М. (2026). «Я – Дідух!»: до питання національної самоідентифікації Володимира Дідушицького. *Україна–Польща: історична спадщина і суспільна свідомість*, 20, 70–91. <https://doi.org/10.33402/up.2026-20-04>

Токарюк, С. (2026). Польська аристократія та австрійська влада в Галичині у другій половині XIX століття. *Current Challenges in Scientific Research: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, Wroclaw, Poland, June 1–3, 2026*, 527–532. <https://doi.org/10.70286/EOSS-01.06.2026>

Bideleux, R., & Jeffries, I. (1998). *A history of Eastern Europe: Crisis and change*. London: Routledge.

Chwalba, A. (2000). *Historia Polski 1795–1918*. Krakow: Wydawnictwo Literackie.

Davies, N. (1981). *God's playground: A history of Poland*. (Vol. II). Oxford: Oxford University Press.

Fras, Z. (2003). *Galicja*. Wroclaw: Wydawnictwo Dolnoslaskie.

- Himka, J.-P. (1988). *Galician villagers and the Ukrainian national movement in the nineteenth century*. Edmonton: Macmillan Press.
- Magocsi, P. R. (2010). *A history of Ukraine: The land and its peoples*. Toronto: University of Toronto Press.
- Subtelny, O. (2009). *Ukraine: A history*. Toronto: University of Toronto Press.
- Wandycz, P. S. (1974). *The lands of partitioned Poland, 1795–1918*. Seattle: University of Washington Press.
- Wereszycki, H. (1986). *Historia Austrii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich.

REFERENCES

- Arkusha, O. (2024a). Mizh Lvovom, Vidnem i Kyievom: Oleksandr Barvynskiy ta heopolitychni vybory Ukrainy na zlami XIX–XX stolit. *Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, 17, 53–92. <https://doi.org/10.33402/up.2024-17-53-92> (in Ukrainian)
- Arkusha, O. (2024b). Ukraintsi v bachenni polskykh politychnykh seredovysch Halychyny druhoi polovyny XIX – pochatku XX stolittia: pryklad liberal-demokrativ. *Ukrainski markery v istorii Polshchi*. Lviv–Sumy: Universytetska knyha. (T. 1: Vid pochatkiv formuvannia do Velykoi viiny), 227–316. Repozytarii: <http://ir.dspu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5267> (in Ukrainian)
- Hrytsak, Ya. (2000). *Narys istorii Ukrainy: formuvannia modernoi ukrainskoi natsii XIX–XX stolittia*. Kyiv: Heneza (in Ukrainian)
- Zashkilniak, L., & Krykun, M. (2002). *Istoriia Polshchi: vid naidavnishykh chasiv do nashykh dnyv*. Lviv: Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka (in Ukrainian)
- Krypiakevych, I. (1990). *Istoriia Ukrainy*. Lviv: Svît (in Ukrainian)
- Mudryi, M. (2026). “Ia – Didukh!”: do pytannia natsionalnoi samoidentyfikatsii Volodymyra Didushytskoho. *Ukraina–Polshcha: istorychna spadshchyna i suspilna svidomist*, 20, 70–91. <https://doi.org/10.33402/up.2026-20-04> (in Ukrainian)
- Tokariuk, S. (2026). Polska arystokracja i austrijska wladza w Halychyni u druhii polovyny XIX stolittia. *Current Challenges in Scientific Research: Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, Wrocław, Poland, June 1–3, 2026*, 527–532. <https://doi.org/10.70286/EOSS-01.06.2026> (in Ukrainian)
- Bideleux, R., & Jeffries, I. (1998). *A history of Eastern Europe: Crisis and change*. London: Routledge (in English)
- Chwalba, A. (2000). *Historia Polski 1795–1918*. Krakow: Wydawnictwo Literackie (in Polish).
- Davies, N. (1981). *God’s playground: A history of Poland. Vol. II*. Oxford: Oxford University Press (in English)
- Fras, Z. (2003). *Galicja*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnoslaskie (in Polish)
- Himka, J.-P. (1988). *Galician villagers and the Ukrainian national movement in the nineteenth century*. Edmonton: Macmillan Press (in English)
- Magocsi, P. R. (2010). *A history of Ukraine: The land and its peoples*. Toronto: University of Toronto Press (in English)
- Subtelny, O. (2009). *Ukraine: A history*. Toronto: University of Toronto Press (in English)
- Wandycz, P. S. (1974). *The lands of partitioned Poland, 1795–1918*. Seattle: University of Washington Press (in English)
- Wereszycki, H. (1986). *Historia Austrii*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich (in Polish)

Semen TOKARIUK

*Master in History, Postgraduate Student at the
Faculty of History, Political Science and International Relations
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7053-0942>
e-mail: tokariuk.semen@chnu.edu.ua*

**THE POLISH-AUSTRIAN POLITICAL COMPROMISE IN GALICIA
IN THE SECOND HALF OF THE NINETEENTH CENTURY:
THE ROLE OF ARISTOCRACY AND REGIONAL INSTITUTIONS**

The article analyzes the Polish-Austrian political compromise in Galicia in the second half of the nineteenth century as a specific model of interaction between the imperial center, the Polish aristocracy, and regional institutions. At this time, the Polish aristocracy became one of the key partners of the Austrian authorities in the administration of Galicia: its role was determined not only by social background or financial status, but above all by its ability to act as a political intermediary between the imperial centre and local society. It was precisely this mediating role that made the Polish elite a vital factor in stabilising authority in the region. Having lost their own statehood, the Polish elites sought opportunities to legally maintain their political influence in Austrian-ruled Galicia. It has been demonstrated that Galicia offered such an opportunity, as it was here that the Austrian authorities were prepared to gradually expand the scope of regional self-government in exchange for loyalty. The Galician autonomist movement of that time combined Polish political aspirations with the Austrian need for stability.

Unlike a purely descriptive study of relations between the Polish elite and Austrian authority, the focus is placed on the mechanisms through which this compromise was institutionally shaped: the participation of the nobility in the administrative system, the functioning of the Galician Diet, control over the educational and cultural sphere, and the use of autonomy as an instrument of regional stabilization. The study argues that cooperation between Vienna and Polish conservative circles ensured the relative governability of the province, but at the same time consolidated an uneven distribution of power. Particular attention is paid to the Ukrainian question as the main limitation of administrative model. The article concludes that the Polish-Austrian compromise contributed to the development of regional institutions, but created preconditions for the further aggravation of Ukrainian-Polish international contradictions.

Keywords: Galicia, Agenor Goluchowski, Polish-Austrian compromise, autonomy, Polish aristocracy, Galician Diet, Ukrainian question.

Дата першого надходження статті до видання: 30.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 14.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 16.09.2026

Стаття поширюється
на умовах ліцензії
відкритого доступу CC BY 4.0